

SZEMLE

Nemzeti és etnikai kisebbségek története

Az 1950. évi szlovákiai népszámlálás, a magyar kisebbség és a történelmi összefüggések

Gabdzilová, Soňa: Sčítanie obyvateľstva na Slovensku v roku 1950, maďarská menšina a historické súvislosti. = Historický časopis. 59. vol. 2011. 2. no. 263-284. p.

Szlovákia lakosságának etnikai összetétele földrajzi, demográfiai, hatalmi, politikai, szociális és gazdasági tényezők eredménye.

Szlovákia évszázadokon át a történelmi Magyarország szerves része volt. A 19. század második felétől a lakosság nemzetiségi összetételét közvetlenül befolyásolta a magyar kormány asszimilációs politikája és a lakosság kivándorlása az Egyesült Államokba és Nyugat-Európába. Az első világháborút követő geopolitikai változások Szlovákiában a magyarosítási törekvések lezárulását is jelentették. A magyar nemesség és a közigazgatásban dolgozók nagy része (persze nem önként – a szerk.) elhagyta az országot, helyükbe cseh állami hivatalnokok, csendőrök, tanítók léptek. Az 1918 utáni államjogi változások legmélyebben a magyarokat érintették, akiknek egy része az eddig ismeretlen kisebbségi státuszba került.

A Csehszlovák Köztársaság fennállása alatt két népszámlálást tartottak: 1921-ben és 1930-ban. Az 1921-es népszámlálás során a nemzetiségi hovatartozást szabad bevallás alapján regisztrálták. A 47/1927. sz. népszámlálási törvény 1.§ alapján tíz évente népszámlálást kell tartani. Az 1930-ban végzett népszámlálás során a nemzetiségi hovatartozást az anyanyelv határozta meg. Mindkét népszámlálás a magyar kisebbség számának csökkenését regisztrálta. Az 1910-es népszámlálási eredményekhez viszonyítva száma az összlakosság arányában 30,3%-ról 21,7%-ra csökkent. 1931-ben mindössze 571 988 fő vallotta magyar nemzetiségűnek magát, ami az összlakosság 17,6%. Az 1940. évi népszámlálást Cseh- és Morvaország területén a német megszállás hiúsította meg, de Szlovákiában 1940. december 15-én lezajlott.

A második világháború után a Csehszlovák Köztársaság tisztán szláv etnikumú állammá kívánt válni. A német és a magyar lakosság kitelepítésével kapcsolatban igyekezett a nagyhatalmak jóváhagyását elnyerni. Az Edvard Beneš által aláírt 33/1945. dekrétum értelmében a magyar kisebbség tagjai elvesztették állampolgárságukat. A csehszlovák államszervek a

magyarok létszámának radikális csökkentésére igyekeztek megoldást keresni, amit a csehszlovák-magyar lakosságcserevel, a magyar lakosságának Cseh-, és Morvaországba történő kitelepítésével és a reszlovakizáció segítségével próbáltak elérni. Az 1946-1948 között zajló lakosságcsere során Szlovákiából 89 660 fő, Magyarországról 73 273 fő települt át. Az 1948 elején toborzás ürügye alatt zajló cseh- és morvaországi, ill. sziléziai áttelepítés révén 11 746 magyar család (44 129 fő) hagyta el Szlovákiát, azonban nagy részük már 1948 végén hazatért Dél-Szlovákiába. A reszlovakizáció az elmagyarosított szlovákok elméletéből indult ki. Sok magyar azért választotta ezt a lehetőséget, hogy megvédje magát a diszkriminációs rendelkezésektől. A reszlovakizáltak az etnikai identitás megváltoztatása következtében visszanyerték állampolgárságukat. A Reszlovakizációs Bizottság 1947-ben kelt jelentése szerint a reszlovakizáció kb. negyed millió magyar nemzetiségű lakos igazságos és etikailag teljesen indokolt likvidálását jelentheti rövid idő alatt. A reszlovakizációban hivatalosan 293 059 jelentkezést fogadtak el.

A Csehszlovák Kommunista Párt 1948 februárjában ragadta magához a hatalmat. 1949 januárjáig a magyar kérdés megoldásának mindhárom formája befejeződött. A magyar lakosság egyenjogúsításának alapfeltétele az állampolgárság visszaadása volt, amelyet a 245/1948. törvényben határoztak meg. A Kommunista Párt a magyar lakosság helyzetének problémáját a kultúra, az oktatás és a művelődés területére redukálta, a politikai és államjogi kérdéseket azonban ignorálta.

A Párt Központi Bizottsága az 1950. évi népszámlálás előkészítése keretén belül a magyar kérdés megoldásával G. Husákot, D. Okálit és E. Frišt bízta meg, akik 190 000 főre becsülték a magyar lakosság számát.

A Szlovák Nemzeti Tanács által elfogadott 93/1949. törvény hatályaon kívül helyezte a 265/1940. számút és ismét érvénybe léptette az új népszámlálás jogalapjául szolgáló 47/1927. törvényt. A népszámlálással párhuzamosan ház- és lakásszámlálást, gazdasági, ipari és mezőgazdasági összeírást is tartottak. A népszámlálást Szlovákiában a Belügyi Meghatalmazott Hivatal irányította, számlálóbiztosok és ellenőrök végezték el, az adatokat az Állami Statisztikai Hivatal és a Szlovák Tervhivatal dolgozta fel. A személyi kérdőíven többek között meg kellett adni a nevet, tartózkodási helyet, nemzet, születési dátumot, családi állapotot, állampolgárságot, nemzetiségi- és vallási hovatartozást, iskolai végzettséget. Összeírták a házakat, lakásokat, épületeket, regisztrálták a mezőgazdasági birtokokat és üzemeket, a birtokviszonyokat, a gazdálkodó személyi adatait, eszközeit, állatállományát, és az ipari üzemeket is.

A Kommunista Párt Központi Bizottsága 1950. január 6-án elfogadott határozatában kijelentette, hogy a népszámlálás során kerülni kell a

soviniszta agitációt és az egyének befolyásolását. Hangsúlyozták, hogy a gazdasági és ipari összeírás a kialakulóban lévő, állami tulajdonon alapuló és tervek alapján működő szocialista gazdaságot hivatott alátámasztani.

A Párt döntése szerint a nemzetiségi hovatartozás azonosításában az anyanyelv játszhat döntő szerepet. Dél-Szlovákiában kiéleződtek szlovák-magyar ellentétek. Különféle rémhírek terjedtek a lakosság körében, miszerint a népszámlálás célja az, hogy a dél-szlovákiai járásokat Magyarországhoz csatolhassák és az ott élő szlovákokat kitelepítsék. A reszlovakizáltak egy része pedig újra felvette magyar vezetéknevét.

A számlálóbiztosok és ellenőrök a háromnapos kurzust követően esküt tettek és átvették a megbízást. Február második felében elküldték a kérdőíveket a kerületi és járási tanácsoknak. Az államnyelvet nem megfelelően bíró állampolgárok magyar nyelvű kérdőíveket kérhettek a számlálóbiztostól. A népszámlálás végleges eredményeit a Szlovák Tervhivatalnak és a cseh Állami Statisztikai Hivatalnak kellett feldolgoznia. D. Okáli belügyi megbízott 1950. március 16-án írt jelentésében arról ír, hogy a reakció manipulálta a népszámlálást és ennek következtében sokan megtagadták az ívek aláírását, sőt az adatszolgáltatást is, továbbá rámutatott a dél-szlovákiai problémára, ahol kijátszották a „nemzetiségi kártyát”. Többen felvetették, hogy a számlálóbiztosok nyomást fejtettek ki a magyarokra annak érdekében, hogy szlováknak vallják magukat. Mások azt bizonygatták, a reakció éppen az ellenkezőjére buzdította a lakosságot, hogy dél-Szlovákiát Magyarországhoz csatolhassák.

Összevetve az 1930. és az 1950. évi népszámlálás magyar nemzetiségre vonatkozó eredményeit: 1930: 571 988 fő (17,57%), 1950: 354 532 fő (10,29%) vallotta magát magyar nemzetiségűnek. A csökkenés: 217 456 fő (-30,01%).

Az eredmények azt mutatják, hogy a magyar kisebbséggel szemben alkalmazott intézkedések nem voltak sikeresek, ugyanis a 293 059 jóváhagyott reszlovakizációs kérelem ellenére a becsült 190 000 fő helyett csaknem megduplázódott a magukat magyarnak vallók száma. Azonban azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a népszámlálási űrlapon feltüntetett nemzetiségi adatok nem minden esetben jelölnek valós nemzetiségi kötődést.

Császári Éva

A romániai németek elmaradt háború utáni kitelepítése

Weber, Annemarie: Die geplante Umsiedlung der Rumäniendeutschen 1944-1946 in unveröffentlichten Archivadokumenten. = Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde. 34. (105.) Jg. 2011. 1. no. 55-74. p.

Egy legújabban ismertté vált jegyzőkönyv, amely román kommunista pártvezetők, Gh. Dej és társai 1945 áprilisában Sztálinnal folytatott megbeszélését rögzíti, leleplezi Ceausescuék hazugságát, miszerint Romániában a háború végén soha, senki még csak nem is gondolt a német népcsoport kitelepítésére. A jegyzőkönyv tanúsága szerint a kitelepítés gondolata ott és akkor (amikor már szovjet kényszermunka-táborokban sínylődtek romániai németek ezrei) éppen nem találkozott Sztálin egyértelmű helyesléssel. Maga a román politika azonban nagyon is tüzetesen foglalkozott a kérdéssel.

1945-ben már csak az erdélyi, valamint a bánági németekről volt szó (akik, persze félmillióst tömeget képviseltek), miután a Molotov-Ribbentrop paktum alapján a népi németeket maga Németország telepítette ki Besszarábiából és Bukovinából, a második bécsi döntéssel Magyarországhoz visszakerült Észak-Erdélyben pedig a szerződés részeként elindította az önkéntes kitelepülést. E korai akciók a népi németek „hazahozatala” jegyében zajlottak, ami az ideológia fogadkozása szerint az anyaországi „népiség” belső megerősítését szolgálta volna, de hamar kiderült: etnikai tartalmukat a leigázott keleti területek tervezett németesítéséhez vették számításba. Erdélyi vagy bánági (vagy magyarországi) vonatkozásban is fogantak elméleti elképzelések, vagy keringtek különböző híresztelések a háború utáni hasonló eshetőségekről. Egyes mende-mondákról a népközelbe férköző Waffen-SS különpropagandája gondoskodott.

A nacionalista román politikai közvélemény nem kevés rokonszenvvel fogadta a kilátást a német kisebbségtől való teljes megszabadulásra, még ha a nagypolitika előszeretettel játszotta is ki a német kártyát a fajsúlyosabb problémát jelentő magyarok ellen, és az anyaországi tervek előkészületeit látta a német birodalmi – román politikai szövetség zálogaként létrejött „Romániai Német Népcsoport”- autonómia nemzetiszocialista alapvetésű működésében. A hivatalos politikát nem is foglalkoztatta a német kisebbség kérdése mindaddig, amíg birodalmi részről a háború végi német visszavonulás során váratlan kérés nem érkezett a szászok Dél-Erdélyből történő evakuálására.

*

Berlint – a mentés szándékával – az 1944. augusztus végi román átállást követő, gyors szovjet előretörés indítja a Bukarest szempontjából váratlan